

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

BAKALÁRSKA PRÁCA

2012

Lukáš Kiripolský

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**RODOVÉ ŠPECIFIKÁ VO VÝCHOVE V RÓMSKYCH
RODINÁCH**

Bakalárska práca

Študijný program: Sociálna práca
Školiace pracovisko: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre,
Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, detašované pracovisko
v Spišskej Novej Vsi
Školiteľ: doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Lukáš Kiripolský
Študijný program: Sociálna práca (Jednoodborové štúdium, bakalársky I. stupeň, denná forma)
Študijný odbor: 3.1.14 sociálna práca
Typ záverečnej práce: Bakalárska záverečná práca
Jazyk práce: slovenský
Meno a priezvisko školiteľa: doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD

Názov: Rodové špecifiká vo výchove v rómskych rodinách

Anotácia:

Cieľom bakalárskej práce je poukázať na rodové stereotypy vo výchove detí a na rozdiely výchovných postupov muža – otca a ženy – matky. Práca má teoretický charakter. V prvej časti prezentuje rôzne koncepty rodiny a prístupy k jej štúdiu z hľadiska sociálno – antropologického, sociologického, ale aj pedagogického a psychologického. Pozornosť sústreďuje na štruktúry, ktoré tvoria rodinu a vzťahovú sieť jej členov. V druhej časti vysvetľuje ďalšie pojmy relevantné s témou bakalárskej práce ako je status, roly, gender identita, gender vzorce a gender roly. V nadväznosti na charakteristiky uvedených pojmov sa venuje výchove ako socializačnému procesu, postaveniu, funkciám a úlohám rodičov a detí z hľadiska rodovej identity. V tretej časti poukazuje na vnútorné i vonkajšie faktory, ktoré ovplyvňujú fungovanie rodiny na Slovensku, ponúka pohľad na rozdiely a výchovné štýly otcov a matiek vo vzťahu k svojim mužským a ženským potomkom.

Školiace pracovisko: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva
Oponent: PhDr. Pavol Sika
Katedra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, detašované pracovisko v Spišskej Novej Vsi

Dátum schválenia: .....

Podpis

ABSTRAKT

KIRIPOLSKÝ, Lukáš: *Rodové špecifiká vo výchove v rómskych rodinách* [Bakalárska práca] – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva: VVPC – Výskumno-vzdelávacie a poradenské centrum v Spišskej Novej Vsi. – Školiteľ: doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.). – Spišská Nová Ves: VVPC 2012.

Cieľom bakalárskej práce je poukázať na rodové stereotypy vo výchove detí. Autor sa zaoberá aj výchovným postavením muža – otca a ženy – matky. V prvej kapitole autor opisuje rodinu, definuje koncepciu rodiny a rôzne prístupy k štúdiu rodiny s pedagogického, psychologického, sociologického a sociálno – antropologického hľadiska. Hlavnú pozornosť autor v prvej kapitole venuje štruktúre, ktorá tvorí rodinu, definíciám rodín s rôznych hľadísk. V druhej kapitole stručne popisuje postavenie otca, matky a detí v rómskej rodine, ich úlohy a právomoci a takisto aj úlohy a postavenie súrodencov v rodine. Zameriava sa na vysvetlenie fungovania sociálneho organizmu a takisto aj vysvetlenie pojmov rola, status, norma, ktoré sú relevantné témou práce. V tretej kapitole sa autor zameriava na rozdiely vo výchove otcov a matiek k svojim potomkom a poukazuje na faktory, ktoré ovplyvňujú fungovanie rodiny na Slovensku.

Kľúčové slová:

Rodina. Štruktúra rodiny. Status. Rola. Funkcie rodiny.

ABSTRACT

KIRIPOLSKÝ, Lukáš: Gender specifics in education of the Roma families [Bachelor thesis] – Constantine the Philosopher's University in Nitra, Faculty of Social Sciences and Health: VVPC - Research, training and counseling center in Spišská Nová Ves city. - Supervisor: doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD. Level of qualification: Bachelor (Bc.). - Spišská Nová Ves: VVPC 2012.

The aim of this work is to point out the gender stereotypes in children's education. Author focuses at the educational status of men - father and women - mother. In the first chapter, author describes the family as itself and defines family concept to convey different approaches to the study of the families from educational, psychological, sociological and socio - anthropological point of view.

The main attention devotes to the structure that forms family and defines the family from various perspectives.

The second chapter briefly describes the status of father, mother and children in the Roma family. Their roles and responsibilities are defined as well as the roles and status of siblings in the family. The work focuses on understanding of the social organism as itself and also explains concepts such as role, status and social norms that are major themes of the work.

In the third chapter, author focuses on differences between father and mother offspring education and points out to the factors that influenced the family functioning in Slovakia.

Keywords:

Family. Family structure. Status. Role. Family function

OBSAH

SLOVNÍK TERMÍNOV	8
ZOZNAM TABULIEK	9
ÚVOD	10
1. TEORETICKÁ KONCEPCIA RODINY	12
1.1 Charakteristika rodiny	12
1.2 Konceptia rodiny	12
<i>1.2.1 Sociálno – antropologické hľadisko rodiny</i>	12
<i>1.2.2 Sociologické hľadisko rodiny</i>	13
<i>1.2.3 Pedagogické hľadisko rodiny</i>	13
<i>1.2.4 Psychologické hľadisko rodiny</i>	14
1.3 Štruktúra rómskej rodiny	16
1.4 Vzťahy medzi členmi	17
2. FUNGOVANIE SOCIÁLNEHO ORGANIZMU U RÓMOV	20
2.1 Sociálna normy	20
2.2 Sociálna rola	20
2.3 Sociálny status	22
2.4 Gender (roly, identita, vzorce)	23
<i>2.4.1 Gender roly</i>	23
<i>2.4.2 Gender identita</i>	24
2.5 Socializačný proces	24
2.6 Postavenie, funkcie a úlohy rodičov a detí v rómskej rodine	26

<i>2.6.1 Úloha ženy – matky a muža – otca v rómskej rodine</i>	26
<i>2.6.2 Úloha najstaršieho syna v rómskej rodine</i>	32
<i>2.6.3 Úloha najstaršej sestry v rómskej rodine</i>	34
3. VONKAJŠIE A VNÚTORNÉ FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE RODINY NA SLOVENSKU	36
3.1 Vonkajšie faktory	36
3.2 Vnútorne faktory	36
3.3 Výchovné štýly v rómskej rodine	37
4. DISKUSIA	40
ZÁVER	43
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	45

SLOVNÍK TERMÍNOV

Minoritná časť spoločnosti - skupina ľudí, ktorá sa odlišuje od ostatnej spoločnosti určitými kultúrnymi a ekonomickými znakmi, životným štýlom, názormi, správaním sa, ale aj fyzickými znakmi; v tejto práci pojem označuje príslušníkov rómskej národnosti.

Národnostná menšina - skupina obyvateľstva, ktorá ako celok neprijíma za svoju národnú identitu štátu, v ktorom žije.

Majoritná časť spoločnosti - skupina ľudí, ktorá vládne spoločnosti na určitom území; význam slova predstavuje v tejto práci obyvateľov Slovenskej republiky bez rómskej národnosti.

Národnostná väčšina - skupina obyvateľstva, ktorá je prevládajúca v rámci národnostného zloženia príslušného štátu.

Róm - v súčasnosti príslušník rómskej národnosti, oficiálne označenie príslušníkov rómskeho etnika na Slovensku od roku 1991.

Cigán - v Slovníku spisovného jazyka českého (1989) je tento pojem synonymom slov tulák, dobrodruh, podvodník, zlodej, klamár a podobne, minulosti používaný pre označenie rómskeho etnika majoritnou spoločnosťou, častokrát vnímané ako hanlivé pomenovanie.

Gádžo - rómsky výraz chápaný aj ako hanlivé pomenovanie pre príslušníka nerómskeho etnika, resp. rómskej národnostnej menšiny.

Explicitné – výslovné, jasné, zreteľné.

Implicitné - nevyvinutý, nerozvinutý, hoc priamo nevyjadrený.

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka č. 1 Typológia rodiny	14
-------------------------------	----

ÚVOD

Rodové stereotypy môžeme charakterizovať ako ustálené, zjednodušené až rigidné presvedčenia o „vhodnom a primeranom“ správaní sa mužov a žien a ich „vhodných a primeraných“ vlastnostiach a ďalších psychických či sociálnych kvalitách. (Koldínska, 2010)

Rodové stereotypy sú zjednodušené, nerealistické obrazy „mužskosti“ a „ženskosti“, idealizované a očakávané vzory, ktoré nás sprevádzajú vo všetkých oblastiach života. Svojou reprodukciou utvárajú zdanie prirodzenosti a samozrejmosti. (Kolářová, 2009)

Rodové stereotypy sú teda určité normy, ktorých dodržiavaním vytvárame dojem „normality“. Ich porušením sa človek vystavuje riziku odsúdenia až označenia za „nenormálneho“. Rodové stereotypy zabraňujú slobodne sa rozhodovať aj v dôležitých životných rozhodnutiach, ako je výber štúdia a povolania, z ktorých mnohé sú považované za „výlučne ženské“ a „výlučne mužské“. V priebehu dejín sa obsah rodových stereotypov menil s ohľadom na spoločenské zmeny vo vzťahoch medzi ženami a mužmi. Napriek tomu sú naďalej hlavnou príčinou udržiavania nerovného vzťahu medzi mužmi a ženami a vytvárajú východisko pre rodovú diskrimináciu (Ustohalová, 2007).

Striktne stanovené a obmedzujúce očakávania a normy v súvislosti s rodom vytvárajú východisko pre rodovú diskrimináciu. Uzatvárajú mužov a ženy do hraníc obmedzujúcich možnosti slobodnej sebarealizácie, rozvoja individuálnych záujmov a schopností. Bez uvoľnenia týchto hraníc nie je možné dosiahnutie rodovej rovnosti ani individuálna realizácia životných snov a plánov. Rodová diskriminácia zahŕňa aj diskrimináciu na základe sexuálnej orientácie. Rodové stereotypy v sebe zahŕňajú aj presvedčenie, že ženy a muži musia byť zásadne odlišní práve preto, aby sa vzájomne dopĺňali. Tento stereotyp vylučuje možnosť rovnocenných a hodnotných vzťahov medzi ľuďmi rovnakého pohlavia, ktoré sú však pre inak sexuálne orientovaných ľudí každodennou realitou ich partnerských vzťahov.

Rodina je pre každého človeka tou najdôležitejšou časťou jeho života. Pre rodinu človek urobí všetko možné aj nemožné. Janoušek (1987) poníma rodinu „ako primárnu sociálnu skupinu, ako základnú spoločenskú jednotku s prevahou osobných väzieb, ktorá má však zároveň charakter sociálnej inštitúcie, tzn., že má sama vlastné zákony a je viazaná platnými zákonmi spoločnosti“.

Podľa názoru autora, prevažujú v našej spoločnosti rodiny, ktoré si plnia svoje povinnosti svedomito a zodpovedne. Cieľom práce je priblížiť pojem rodina a ozrejmiť

rozdiely vo výchovných štýloch mužov a žien, nielen majority ale aj minority. Práca približuje pohľad na rodové stereotypy vo výchove detí a taktiež poskytuje rôzne štúdie o rodine z rôznych hľadísk. V práci sú definované a rozpracované pojmy relevantné s témou ako rola, status, gender, sociálny organizmus, sociálne fungovanie atď. Autor sa venuje aj pojmu výchova, ktorú hodnotí ako hlavnú zložku socializačného procesu. Venuje sa aj postaveniu, funkciám a úlohám rodičov a detí v rómskej spoločnosti. Poukazuje na to, že každá rodina má odlišné metódy a spôsoby výchovy a pre každú rodinu sú charakteristické iné hodnoty a priority.

Pre Rómov má rodina veľký význam. Predstavuje základnú sociálnu jednotku, v ktorej sa zabezpečuje výchova a ochrana jedinca. V rómskej rodine sú úlohy jej členov presne rozdelené. Hlavou rómskej rodiny je otec. Starosť o zabezpečenie jedla pre rodinu má matka, ktorej Rómovia prejavujú veľkú úctu. Veľkú vážnosť a úctu má stará mama a starý otec, ktorých si v tradičnej rómskej rodine veľmi vážia. Rodina je skôr veľkorodina a tvorí ju niekoľko generácií spoločne. Takáto rodina určuje normy a pravidlá správania, kontroluje ich dodržiavanie a trestá porušovanie. (Jakoubek, 2007)

1. TEORETICKÁ KONCEPCIA RODINY

1.1. Charakteristika rodiny

Väčšina odbornej literatúry hovorí o rodine ako základnej bunke spoločnosti. Rodina je malá prirodzená spoločenská skupina, v ktorej hlavnú úlohu hrá rola matky a otca. Má vlastnosti skupiny formálnej i neformálnej súčasne. Má svoju štruktúru určenú systémom spoločenských rolí – muža a ženy, otca a matky, syna a dcéry – a z toho vyplývajúce usporiadanie vzťahov. Je dôležitým spojovacím článkom, medzi jednotlivcom a spoločenstvom. (Chalupová, 2007.)

Človek považuje rodinu za prirodzenú súčasť jeho života. Je pre neho útočiskom, predstavuje prvý kontakt so svetom a je univerzálnym vzorom pre život. V rodine človek uspokojuje svoje citové potreby, potreby blízkosti, učí sa komunikovať s ostatnými a dáva mu základné poznatky o morálke, kultúre, sociálnom správaní a medziľudských vzťahoch. Preto je rodina pre človeka až taká dôležitá, že ju nedokáže plnohodnotne nahradiť žiadna sociálna inštitúcia. (Chalupová, Suchožová, Ustohalová, 2007, s .9, 10)

1.2. Koncepcia rodiny

Čo je to rodina? Myslím si, že odpovede na takúto zdanlivo jednoduchú otázku by sa odlišovali v závislosti od každého odpovedajúceho. Každý má inú predstavu významu tohto slova, a to nie preto, že sa to inak učil v škole, ale pochádza z iného sociálneho prostredia. Odpoveď na otázku rodina si dávame sami už počas celého nášho života. Prostredie, v ktorom žijeme s rodičmi, súrodencami, vzájomné sa správanie členov rodiny. To všetko utvára v nás obraz rodiny.

Rodina svojou univerzálnosťou vytvára kontinuitu od súčasnosti k budúcnosti, bohatstvom svojich vzťahov a citovým zázemím poskytuje optimálne prostredie pre všetkých svojich členov, osobitne pre výchovu detí. Rodina je základnou jednotkou spoločnosti. Vo svojich rôznych formách a podobách, ktoré sú v jednotlivých krajinách s rôznymi sociálnymi, kultúrnymi či politickými systémami odlišné, je rodina hlavným činiteľom udržateľného sociálneho rozvoja. (Chalupová, Suchožová, Ustohalová, 2007)

1.2.1 Sociálno – antropologické hľadisko rodiny

Sociálna antropológia je vedná disciplína zaoberajúca sa porovnávacím štúdiom kultúr ľudských spoločností a spoločenstiev, predovšetkým na základe analýzy a interpretácie ich sociálnej organizácie.

Charakteristický je pre ňu celostný pohľad na skúmané spoločenstvá či spoločnosti a dôraz na výskum sociálnych štruktúr a systémov, ktoré sa považujú za určujúce pre vznik a vývoj kultúry. Práce sociálnych antropológov sú pritom prevažne zamerané na analýzu a vysvetľovanie príbuzenských systémov (manželstvo, rodinné a príbuzenské vzťahy).

1.2.2 Sociologické hľadisko rodiny

Rodina je priestor, kde dochádza k plodeniu a rodeniu detí, k ich výchove a rozvoju osobnosti, k prenosu morálnych a kultúrnych hodnôt, k zabezpečeniu ekonomických a materiálnych potrieb jej členov. Rodičia plnia pri výchove dieťaťa jedinečné a navzájom sa dopĺňajúce role. Rodina slúži k zabezpečeniu blaha a k rozvoju svojich členov, ako aj prežitiu celej spoločnosti. Inštitúcia rodiny, ktorá naplňa takéto spoločensky prospešné poslanie, je preto z povahy vlastnej prirodzenosti hodná ochrany, rešpektu a podpory.

Iní sociológovia definujú rodinu ako sociálnu skupinu zloženú z dvoch alebo viacerých osôb žijúcich spolu v jednej domácnosti, ktoré sú spojené manželskými, pokrvnými alebo adoptívnymi zväzkami. (Sopóci, Búzik, 2006)

Hlavné funkcie rodiny sú regulácia sexuálneho správania, zabezpečovanie reprodukcie spoločnosti, socializácia členov rodiny, poskytovanie starostlivosti, ochrany a citovej opory členom rodiny, sprostredkovanie ich zaradenia do spoločnosti a zabezpečovanie ekonomickej spolupráce členov rodiny. (Budilová, Jakoubek, 2007)

Existujúce podoby rodiny sociológia rozdeľuje na základe troch hlavných kritérií - formy usporiadania rodiny, vzoru autority v rodine a odvodzovaniu pôvodu potomstva. Zmeny v spoločnosti a zmeny spôsobu života ľudí spôsobujú aj zmeny v rodinnom živote a vznik nových foriem partnerského a manželského spolužitia, na základe ktorých hovoríme o kríze rodiny. (Ustohalová, 2007)

1.2.3 Pedagogické hľadisko rodiny

Rodina je základná hodnota spoločnosti a je to aj inštitúcia, ktorá pôsobí vo výchove primárne. Najdôležitejšou súčasťou rodiny je manželský vzťah muža a ženy.

Podľa zákona NR SR č. 36/2005 z 19. januára 2005 čl. I o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov je manželstvo zväzkom muža a ženy. Spoločnosť tento jedinečný zväzok všestranne chráni a napomáha jeho dobru. Manžel a manželka sú si rovní v právach a povinnostiach. Hlavným účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí.

Rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. Rodičovstvo je spoločnosťou mimoriadne uznávaným poslaním ženy a muža. Spoločnosť poskytuje rodičovstvu nielen svoju ochranu, ale aj potrebnú starostlivosť, najmä hmotnou podporou rodičov a pomocou pri výkone rodičovských práv a povinností. Všetci členovia rodiny majú povinnosť vzájomne si pomáhať a podľa svojich schopností a možností zabezpečovať zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne rodiny. Rodičia majú právo vychovávať detí v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením a povinnosť zabezpečiť rodine pokojné a bezpečné prostredie. (Zelinková, 2011)

Manželstvo ako súčasť rodiny má z pedagogického hľadiska viacero foriem:

- 1) skupinové,
- 2) punaluánske,
- 3) matriarchát,
- 4) párové (patriarchát),
- 5) polygamia/bigamia.

Tabuľka č. 1 Typológia rodiny

Úplná	Neúplná
Harmonická	Spôsobená úmrtím
Konsolidovaná	Rozvodom
Disharmonická	Opustením rodiny
Doplnená	Vlastným rozhodnutím

(Zelinková, 2011)

1.2.4 Psychologické hľadisko rodiny

Základná rodina

Sem sa dieťa rodí. Jej základnou funkciou je zabezpečiť primeranou starostlivosťou zdravý vývin dieťaťa, zabezpečiť mu uspokojenie jeho potrieb.

Funkcie tejto rodiny:

- poskytnúť dieťaťu dostatok podnetov rozličnej kvality,
- poskytuje dieťaťu dostatok zmyslových podnetov pre rozvoj jeho poznávacích funkcií a dostatok podnetov pre uspokojenie jeho citových potrieb,

- ak sa nedostáva dieťaťu dostatok podnetov pre zmyslové orgány môže to viesť k vzniku senzorickej deprivácie, ktorá vedie k oneskoreniu vo vývine ak poruchám v psychike,
- nedostatok podnetov v kognitívnom poznávaní vedie k sociálnej retardácii,
- nedostatočné uspokojenie citovej potreby dieťaťa vedie k citovej a psychickej deprivácii, ktorá má nešpecifické príznaky, ktoré spolu vytvárajú nevýhodu pre dieťa a jeho normálny život. (Daniel, 2005)

Rodina má zabezpečiť podmienky pre citový vývoj dieťaťa, má rozvíjať emocionálnu inteligenciu – EQ. Je to škola emócií, ktorá nemá predpísané vyučovanie, ale prebieha každý deň, počas kontaktu rodiny. (Verešová, 2007)

Dieťa sa už v prvom roku života učí, čo cíti, ako to zvládať a prejavovať. Čo sa človek naučí ako dieťa, to v ňom ostane celý život a neskôr to odovzdá vlastným deťom. Do 5. až 7. roka života je rozvoj najväčší. V tomto veku si dievčatá aj chlapci inak osvojujú emočné stereotypy, čo je dané tým, že sa rodičia rozdielne správajú k dievčatám a ku chlapcom. Dievčatá citovejšie prežívajú príbehy, oslovenie je viac emočne sytené, dovoľujú im vonkajšie prejavy emócií, sami voči nim prejavujú viac emócií. Dievčatá sú emocionálne zručnejšie, lepšie rozoznávajú city vlastné aj iných, sú šikovnejšie vo vyjadrovaní emócií. Chlapci sú šikovnejší v ovládaní emócií a ich prejavov. Orientačná rodina vytvára seba obraz a seba ponímanie dieťaťa. Prispieva k chápaniu seba signálmi, ktoré rodina vysiela dieťaťu o ňom samom, vytvárajú negatívny a pozitívny seba obraz sprevádzajúci ho po celý život. Súčasťou seba obrazu je aj hladina aspirácie, čiže predstavy o tom, čo môžeme alebo nemôžeme dosiahnuť. Prostredníctvom modelového správania podporujú rodičia dieťa a učia ho sociálnym roliam vzhľadom na jeho vek a pohlavie. Rodičia sú pre neho modelom sociálneho správania (Daniel, 2005).

Prokreačná rodina

Človek ju vytvára ako dospelý. Hlavným zmyslom je reprodukcia, splodenie potomstva a starostlivosť oň, uspokojuje aj potreby dospelých členov rodiny. Má tieto funkcie:

- poskytuje manželom citovú istotu a bezpečie,
- poskytuje podnety a skúsenosti z hľadiska partnerskej a rodičovskej role, čím núti človeka riešiť nové situácie a prispieva k rozvoju novej osobnosti,
- poskytuje priestor pre sebarealizáciu človeka, priestor pre zvyšovanie seba hodnotenia a seba oceňovania. Vyplýva z toho, že rodina dobre fungujúca nie je len

osobnou záležitosťou, ale aj záležitosťou sociálneho zaradenia, prestíže v spoločnosti, je znakom normality. (Daniel, 2005)

Delenie rodiny

Funkčná rodina – rodina, ktorá poskytuje svojim členom zázemie, uspokojuje ich potreby, sprostredkúva im skúsenosti, umožňuje osvojovanie rolí, umožňuje utváranie individuálnej identity každého člena.

Dysfunkčná rodina – je protipólom funkčnej rodiny, neposkytuje svojim členom zázemie z rozličných dôvodov, napr. je neúplná, rodičia neplnia rodičovskú funkciu, patologické osobnosti, karieristi, iné záujmy. Môže ísť o dysfunkčnú rodinu, ktorá nielen, že nefunguje, ale vystavuje svojich členov vplyvu nežiaducich okolností. (Daniel, 2005)

Rodinu môžeme rozdeliť na:

- **pôvodná:** to je rodina, v ktorej sme dostali život – narodili sme sa do nej, patrí do nej môj otec, mama, súrodenci,
- **reprodukčná:** ak už máme založenú vlastnú rodinu – máte svojho manžela/manželku, deti....

Pochopiteľne, že môžete byť členom aj pôvodnej rodiny a aj reprodukčnej rodiny. Toto delenie je naozaj iba myšlienkové a označuje proces, na základe ktorého človek ktorý dostal niečo v rodine, to niečo odovzdáva ďalej vo svojej rodine : život, výchovu, vzdelanie, vieru, sociálne normy, zvyky, obyčaje, atď. (Verešová, 2007)

1.3 Štruktúra rómskej rodiny

Pre Rómov má rodina veľký význam. Predstavuje základnú sociálnu jednotku , v ktorej sa zabezpečuje výchova a ochrana jedinca a samozrejme aj reprodukcia.

Rómsku rodinu nemožno chápať ako istý počet jedincov, ale vždy ako celok, ktorý voči svojmu okoliu vystupuje jednotne. Konflikty rodiny prežívajú kolektívne, vzťahy medzi jedincami sú vzťahy medzi rodinnými zväzmi, jedinec koná vždy v mene rodiny. Chyba, ktorú urobí jedinec, sa hodnotí ako chyba celej rodiny. Dobře vychované dieťa žije vo veľkej úcte k svojim rodičom, starým rodičom a starším členom rodiny. V rómskej rodine sú úlohy jej členov presne rozdelené. Hlavou rómskej rodiny je otec. Starosť o zabezpečenie jedla pre rodinu má matka, ktorej Rómovia prejavujú veľkú úctu. Veľkú vážnosť a úctu má aj stará mama a starý otec, ktorých si v tradičnej rómskej rodine veľmi vážia. Manželský zväzok, ktorý je úradne potvrdený, Rómovia poväčšine neuznávajú. Ale

ak žije chlapec s dievčaťom intímny životom a chlapec má vážny záujem o dievča, taký pár si dáva sľub vernosti a žijú ako partneri. Rodina je skôr veľkorodina a tvorí ju niekoľko generácií spoločne. Takáto rodina určuje normy a pravidlá správania, kontroluje ich dodržiavanie a trestá porušovanie. Komunitný spôsob života anuluje hranice medzi súkromným a verejným životom. V rómskej rodine je doteraz zreteľná deľba práce a úloh v rámci rodiny, ale funkcia ženy a muža sa v rodine dopĺňajú. Každý člen v rodine má svoje miesto. Muž je hlavou rodiny a nositeľom prestíže rodiny. Žena je zodpovedná za chod domácnosti. Žena vybavuje administratívne záležitosti na sociálnych úradoch. Jej hlavné poslanie však spočíva vo výchove, v ktorej sa zameriava najmä na výchovu najstarších detí. Matka učí hlavne to, aby sa starali o mladších súrodencov. (Chalupová, Suchožová, Ustohalová, 2007)

1.4 Vzťahy medzi členmi

Mnohopočetné rómske rodiny vychovávajú deti vždy kolektívne. Dieťa žije v rodine s tromi a viacerými generáciami dospelých. Svet dieťaťa splýva so svetom dospelých. Takto sa dieťa veľmi skoro stáva samostatným jedincom v rodine, schopným konať na vlastnú päsť. Najbližšie okolie povzbudzuje dieťa vykonávať rôznu činnosť, ktorá je bližšia dospelým – pranie bielizne, varenie... V rómskych rodinách deti málokedy trestajú. Deti sú kontrolované v skupinách. Rodičia sa vo výchove venujú prvým deťom, tie sa potom starajú o výchovu svojich mladších súrodencov. Chlapec pri prácach v domácnosti vždy pracuje s otcom, dievča vždy s matkou. Rómske deti žijúce v osadách, ale aj v tradičných rómskych rodinách, sú fixované na svojich rodičov a veľmi neradi od rodičov odchádzajú mimo bydliska. Tak sa stáva, že v osadách ľudí neubúda, ale skôr pribúda, pretože sa chlapci ženia a privádzajú nevesty do svojho rodného domu a tak sa rodina opäť rozrastá. Málokteré dieťa z osady si zvykne napr. na internátny spôsob života. Tak je to aj v tradičných rómskych rodinách, kde pri ženbe syna do novej rodiny prichádza so synom aj jeho matka, ak je sama, a aj jej deti. Fixácia najstarších synov na matky je veľká a ostáva v nich po celý život. Rómovia nevedia žiť osamotene. Kým v majoritnej spoločnosti sa mladí tešia, že sa osamostatnia, tradične vychovávaný rómsky pár žije so svojou rodinou. Často sa stáva, že za už skoro dospelé deti rozhodujú rodičia.

Dievčatá sa tešia z tejto roly ženy – matky. Sú tak vychovávané. Byť ženou je ich povolaním. Málokteré dievča z uzavretých komunit má ambíciu študovať. Žije tak ako jej mama a stará mama a ona je na tento spôsob života pripravovaná od útleho veku a na rolu

ženy a matky sa aj dnes teší.

Osobitné postavenie v rómskej rodine má žena – matka, ktorá privádza na svet deti. V tom ju nik z rodiny nemôže zastúpiť, a preto je jej miesto v rómskej spoločnosti dôležité a nezastupiteľné. Ak by sme sa chceli zaoberať postavením členov rodiny v rómskej komunite z rodového hľadiska, zistili by sme na základe výskumov, ktoré sa realizovali v daných komunitách, že dieťa – dievča má vlastnú úlohu v rómskej societe, ktorá súvisí s jej reprodukčnou činnosťou v societe a úlohou opatrovateľky. Dievčatá od útleho veku preberajú v tejto societe vo vzťahu k starostlivosti o maloletých súrodencov úlohu matky – opatrovateľky. Tým sa vlastne už sedemročné dievča pripravuje na rolu ženy – matky. Málokteré dievča v tejto komunite prežíva bezstarostné detstvo, ono prechádza z obdobia detstva do obdobia dospelosti skokom. (Chalupová, Suchožová, Ustohalová, 2007)

Žena v uzavretej komunite v osade je aj hybnou silou v rodine. Ona rozhoduje o financiách, o výbere manžela pre svoju dcéru, manželky pre syna, o vzdelávaní svojich detí. V rómskej rodine je žena veľmi vážená.

Ak žena – Rómka nežije s manželom v harmonickom manželstve, muž ju fyzicky napáda, nikde sa nestázuje a berie danú situáciu ako normálnu, keď jej ublížil jej manžel, s ktorým má deti, a tak to asi v rodinnom živote podľa nej má byť. Rómska žena nevie, že má právo rozhodovať o tom, či má mať jedno, dve a viac detí. Vo viacerých prípadoch ani si nemôže vybrať partnera, pretože jej ho vyberie rodina. V uvedenej societe vo vzťahu k rodovej rovnosti je nedostatok právneho vedomia, čo má za následok poslušné trpenie aj násilia v rodine. Mladé rómske ženy predovšetkým v osadách po skončení povinnej školskej dochádzky často nepokračujú v príprave na povolanie, rýchle vstupujú do partnerských vzťahov a v skorom, v nedospelom veku sa stávajú matkami. Vzhľadom na nízku odbornú a vzdelanostnú prípravu patria do početnej skupiny nezamestnaných s horšou pozíciou uplatnenia na trhu práce. Mnohokrát ani nemajú záujem o zamestnanie, pretože sú nevzdelané a pre nich starostlivosť o rodinu je vlastne povolaním. Vo viacerých prípadoch veľkú rolu zohrávajú tradície, keď manžel ani nedovolí, aby jeho žena išla pracovať, pretože to považuje za vlastnú degradáciu jeho „mužstva“ s vysvetlením, že on sám sa postará o vlastnú rodinu. Tak sú tieto ženy odkázané na príjem zo sociálnej siete a tým aj ich možnosť riešenia ich zamestnania je nestimulujúca. Rómska žena v osade nevie, na čo má právo. Trpí, ak ju muž bije, ak ju podvádza. Pretože bola tak vychovávaná svojou matkou. Ak by sa aj rozhodla vzoprieť, nemá kam odísť, pretože celá rodina žije v osade. Majorita ju neprijme, pretože sa domnieva, že ak je žena dobitá, to je zvyk u Rómov, do

ktorého sa nemožno starať. Vo vzťahu k tejto skupine obyvateľov môžeme jednoznačne hovoriť, že ide o skupinu obyvateľov, ktorá je dlhodobo sociálne vylúčená zo spoločnosti. Rodová rovnosť v niektorých rómskych rodinách je v protiklade s kultúrnymi a etnickými zvykmi a stereotypmi. Podľa splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity a postavenie rómskej ženy v rómskej rodine vzhľadom na ich tradície často vedie ku kumulácii dôvodov sociálnej inklúzie a viacnásobnej diskriminácie, napr. aj tým, že táto žena vychováva viac detí, nemá ukončené vzdelanie, je temer bez zdravotného uvedomenia, vystavená kultúrnym stereotypom v tejto societe (Budilová, Jakoubek, 2007).

2. FUNGOVANIE SOCIÁLNEHO ORGANIZMU U RÓMOV

2.1 Sociálne normy

Sú to pravidlá regulujúce vzťahy v spoločnosti, spôsob správania sa jednotlivcov v spoločnosti, práva a povinnosti toho a ktorého spoločenstva a to z toho dôvodu, aby sa uskutočnili ciele, ktoré si príslušné spoločenstvo vytýčilo. Týmto regulatívami sa teda zabezpečuje určitá disciplína spoločnosti a tým sa zároveň zabezpečuje aj fungovanie spoločnosti ako celku a zároveň sa zabezpečujú aj záujmy jednotlivcov. Medzi hlavné druhy sociálnych noriem patria: (Sopóci, Búzik, 2006)

- **Návyky** – tu hrá veľkú rolu tradícia a prezentujú ich výroky typu „malo by sa“,
- **Obyčaje** – vznikajú opakovaním návykov. Sú to nepísané pravidlá správania sa členov spoločnosti a navzájom sa preplietajú. Všetky majú hoci v rôznej intenzite a nerovnakej miere charakter donútenia. Predstavujú ich výroky typu „je zaužívané“,
- **Predpisy** – najdôležitejšie sú právne, ale pôsobia aj iné, napr. náboženské, mravné,... Prezentujú ich výroky typu „musí sa“,
- **Spoločenské sankcie** – ide o reakciu skupín na správanie svojich členov, ktoré skupina porovnáva so svojimi skupinovými sociálnymi normami. Ide o postihy za porušenie týchto noriem, o negatívne sankcie, a to také ako od obyčajného odsúdenia, pohrdania, vylúčenia zo skupiny až po právne sankcie. Sankcie môžu byť aj pozitívne. Patria tu rôzne formy odmien za dodržiavanie skupinových sociálnych noriem. (Sopóci, Búzik, 2006)

2.2 Sociálna rola

Termín sociálna rola sociológovia vysvetľujú v súvislosti s termínom sociálny status. Sociálna rola je úloha, ktorú v spoločenskom systéme jednotlivec zohráva. Je to súhrn spôsobov správania sa, ktoré sa od jednotlivca v určitej pozícii vnútri skupiny očakáva. Je to určitý vzorec správania sa vzhľadom na status a spoločenskú situáciu. Predstavuje dynamický aspekt sociálneho statusu. Samotný pojem je základným prvkom pre pochopenie interakcie medzi jednotlivcom a sociálnym systémom. Je vnútorne diferencovaná a obsahuje tieto zložky:

- predpísaná rola,
- subjektívny výhľad požiadaviek roly,

- skutočné správanie sa v role.

Rozlišujeme roly dlhodobejšie (otca, matky), krátkodobejšie (divák, cestujúci), spoločné a špecifické. V súvislosti so sociálnymi rolami vznikajú aj určité konflikty. Môžu byť medzi zložkami roly ako aj s rolami samotnými. Sociálnu rolu môžeme voľne a zjednodušene charakterizovať ako vzor správania určený skupinovými alebo spoločenskými očakávaniami, spojenými so sociálnym statusom. V spoločnosti i v sociálnych skupinách sa ľudia stýkajú ako nositelia sociálnych pozícií, povedzme otec so synom, učiteľ so žiakom, robotník s majstrom atď., z ktorých pre nich vyplývajú rozličné práva a povinnosti, teda vzory a normy týkajúce sa ich správania. V spoločnosti aj v skupinách existujú všeobecné očakávania, že sa ľudia budú správať zaužívaným, štandardným spôsobom, spájaným s ich sociálnym statusom. Sociálna rola je teda štandardné správanie, aké od nositeľa určitého statusu očakávajú ostatní členovia spoločnosti, prípadne sociálnej skupiny. Vďaka tomuto štandardizovanému, rolovému správaniu, ktoré prebieha ako naučené, často takmer automatické, môže plynúť každodenný život spoločnosti, vďaka nemu môže spoločnosť fungovať. Spoločnosť aj sociálne skupiny prostredníctvom rolového správania regulujú i socializujú svojich členov, a tak si zároveň zabezpečujú svoje pretváranie.

Aby ľudia mohli spolu existovať v sociálnych skupinách i v spoločnosti, musia sa správať tak, ako to od nich očakávajú ostatní. Zároveň sami od iných očakávajú, že sa takisto budú správať štandardným spôsobom.

Jednotlivci teda v procese socializácie preberajú a osvojujú si sociálne roly spojené so sociálnymi statusmi, ktoré postupne nadobúdajú.

Učením a preberaním sociálnych rolí sa učia žiť v spoločnosti a začleňujú sa do nej. Tak spoznávajú spoločnosť, svoje miesto v nej a stávajú sa sociálnymi bytosťami. Prítom si formujú vlastnú osobnosť, individualitu, lebo osvojovanie si sociálnych rolí nie je iba jednosmerným pôsobením spoločnosti či sociálnych skupín na jednotlivcov.

Mnohé sociálne roly možno vykonávať rozličnými spôsobmi. Aktéri (vykonávatelia) rolí teda môžu byť ich spolutvorcami, ale môžu ich aj odmietat', meniť, či pretvárať. Preto sociológovia rozlišujú predpísanú rolu - očakávané správanie spojené s určitým sociálnym statusom - výkon roly – skutočné správanie aktéra. (Sopóci, Búzik, 2006)

2.3 Sociálny status

Sociálny status a sociálna rola sú dve stránky tej istej skutočnosti, t.j. spoločenskej situácie jednotlivca. Sociálny status je súhrn práv a povinností spätých s miestom, ktoré jednotlivec zaujíma v sociálnom systéme vzhľadom k iným ľuďom v tom istom systéme.

Sociálny status je základom sociálnych rolí. Rozlišuje:

- vrodenný – na základe pohlavia,
- získaný – na základe sociálnej aktivity jednotlivca,
- pripísaný – na základe veku. Je to status dieťaťa alebo aj seniora,
- vnútený – napr. status odsúdeného,
- dielči – status vedúceho pracovníka,
- zložený status zamestnanca.

Veľký sociologický slovník (2011) charakterizuje tento pojem ako sociálne postavenie a tiež ako sociálne spoločenské postavenie. Je to nepresne ohraničený pojem používaný v prostredí v zmysle miesta, polohy jedinca v štruktúre istej sociálnej skupiny či organizácie, kde sa používa aj zástupný termín sociálna pozícia, niekedy aj sociálna rola.

Sociálny status (z lat. status = postoj, postava, zriadenie, pomery, blahobyť) znamená sociálnu pozíciu v skupine, spoločnosti spojenú s istými právami a povinnosťami. Tento termín sa v najvšeobecnejšom chápaní používa ako súhrnné vyjadrenie sociálnej pozície človeka v určitej spoločnosti, resp. v skupine spojené s určitou mierou ocenenia zo strany druhých.

Na každý sociálny status sa viaže istý súbor práv a povinností. Toto vymedzenie sociálneho statusu podal R. Linton v polovici 30.-tych rokov v súvislosti s vymedzením sociálnej role, ktorú chápal ako dynamickú zložku sociálneho statusu.

K vyjadreniu súhrnu, prelínaniu všetkých pozícií, ktoré jedinec zaujíma vo všetkých skupinách sa používa termín sociálny status, zahŕňa ho aj sociálna prestíž.

Všetky použité termíny sa aj v cudzojazyčnej literatúre obsahovo silno prelínajú a bývajú používané k vyjadreniu toho istého. V tejto terminológii ide o istý proces, kde sociálna pozícia situuje sociálny subjekt v jednom sociálnom priestore v relácii k iným subjektom rovnakého radu, sociálna rola zatiaľ vyjadruje očakávania, ktoré sa k tomuto umiestneniu viažu. Status je potom spojený predovšetkým s výslednými možnosťami a právami subjektu, vyplývajúcimi z jeho všetkých pozícií vo všetkých sociálnych priestoroch a z plnení všetkých jeho rolí. Prestíž vyjadruje sociálne ocenenie, zhodnotenie statusu, čo je vlastne celkovým výsledkom predchádzajúceho procesu.

V tomto prípade miera priznanej prestíže závisí od postoja sociálneho okolia, resp.

sociálnej verejnosti a tento postoj môže byť ovplyvnený situačnými premenami a masovými efektmi – v tomto prípade sa pojem sociálna pozícia pomerne výrazne odchyľuje od prostého významu pozície a role.

Premenlivosť sociálnej pozície súvisí s mierou otvorenosti či uzavretosti mobilityného priestoru. V období výraznej sociálnej zmeny sa rýchlo a silno mení sociálna pozícia. Nová sociálna pozícia však nemusí mať dlhé trvanie.

Sociálny status je sociálna pozícia v skupine, spoločnosti spojená s istými právami a povinnosťami. Každý človek zastáva v spoločnosti i v rôznych sociálnych skupinách množstvo sociálnych pozícií. Napríklad žena môže byť manželkou, matkou, učiteľkou, členkou politickej strany, vodičkou osobného auta... Každá z týchto sociálnych pozícií, ktoré spoločnosť spája s istými právami a povinnosťami, je sociálny status.

Každý človek zastáva množstvo sociálnych statusov, jeden z nich však býva kľúčový, rozhodujúci a to ten, ktorý rozhodujúcim spôsobom určuje sociálne postavenie človeka v spoločnosti, sociálne ho definuje. Napríklad Róm môže byť manželom, otcom, stavebným robotníkom atď., jeho sociálny status v našej spoločnosti však určuje najmä jeho príslušnosť k rómskemu etniku. (Chaloupková, 2007)

2.4 Gender (roly, identita, vzorce)

Pojem gender – rod sa vzťahuje na spoločensky vykonštruované úlohy, roly a zodpovednosti mužov a žien v danej kultúre, oblasti a lokalite. Tieto roly sú ovplyvnené vnímaním a očakávaním pochádzajúcim a ovplyvneným kultúrnymi, politickými, ekonomickými, sociálnymi a náboženskými faktormi, rovnako ako aj právom, spoločenskou triedou, etnikom, individuálnymi a inštitucionálnymi vplyvmi. (Chaloupková, Suchožová, Ustohalová, 2007)

2.4.1 Gender roly

Sociálne roly, ktoré mužom a ženám predpisujú sociálne a kultúrne normy existujúce v danej spoločnosti a v danej historickej situácii, tvoria tú časť všeobecnejších sociálnych rolí, ktorá je spätá s rodovými rozdielmi a ideálmi ženskosti a mužskosti, prijatými a predpokladanými v danej spoločnosti.

Rodové roly nie sú univerzálne, ale závisia od konkrétnej sociálno-historickej situácie, rozličných vekových a sociálnych skupín, v ktorých sa uplatňujú. V spoločnostiach, ktoré sa usilujú o rodovú rovnosť, prestáva byť obsah rodových rolí prísne spoločensky vymedzený. Rola je komplex sociálneho správania, ktoré sa v určitej sociálnej pozícii

očekáva a ktoré je tejto pozícii, a tým i role, pripisované ako štandardné ako sociálna norma. Ide o určitý štandard správania, ktorý od jednotlivca s určitým statusom ostatní príslušníci a príslušníčky spoločnosti či skupiny očakávajú. Pojem rola či sociálna rola patrí k najfrekvencovanejším pojmom sociálnej psychológie, sociológie a antropológie. Používa sa vo viacerých významových rovinách. (Koldínska, 2010)

Sociálna rola, ako očakávané správanie, vždy súvisí s hodnotovým systémom príslušného sociálneho celku a jeho forma a obsah platia v príslušnom referenčnom hodnotovom systéme. Rola je teda predpísaná sociálne, ale jej konkrétnu podobu vytvára nositeľ sociálnej pozície, ktorý spätne pôsobí na konsenzus predstáv o očakávanom správaní v danej pozícii. Jednotlivec sa ideálnym rolám učí v socializačnom procese, no aktuálny výkon roly sa s ideálom nemusí zhodovať. Aktuálny výkon roly jednotlivcom môže byť vzhľadom k ideálnej role rôzny. Výkon sociálnej roly je teda flexibilný, podlieha však sociálnej kontrole, a niekedy aj sociálnym sankciám.

Ideálna rola i reálna rola sa skladajú z vonkajších znakov roly a vnútorných znakov roly. Každý človek hrá množstvo rolí, prinajmenšom toľko, koľkým sociálnym útvarom patrí, koľko má sociálnych pozícií (Chaloupková, Suchožová, Ustohalová, 2007).

2.4.2 Gender identita

Pojem identity bol v posledných dvoch desaťročiach podrobne rozpracúvaný. Jeho používanie sa predovšetkým presunulo z oblasti prevažne psychologického skúmania identity jednotlivcov a jednotlivkyň do diskurzu o identite ako o predpoklade pre budovanie politického subjektu. (Koldínska, 2010)

Identita sa v závislosti od rôznych teoretických pozícií chápe ako súbor stabilných a nemenných charakteristík osoby, ktoré postihujú, kým táto osoba „skutočne“ je, alebo ako súbor internalizovaných meniacich sa sociálnych noriem. Predovšetkým teórie inšpirované psychoanalýzou napomohli tematizovaniu problematických hraníc medzi psychickým, pripisovaným individuálnemu ja a sociálnym, t.j. normami spoločnosti (Chaloupková, Suchožová, Ustohalová, 2007).

2.5 Socializačný proces (socializácia)

Socializácia je proces sociálneho učenia, v ktorom si jednotlivec osvojuje kultúru vlastnej spoločnosti a formuje sa ako sociálna bytosť i individuálna osobnosť. Socializácia nie je len proces prispôsobovania sa jednotlivca spoločnosti, ale aj procesom utvárania osobnosti.

Hlavnými činiteľmi socializačného procesu sú rodina, školské skupiny, vrstovnicke skupiny a médiá. Je to proces sociálneho učenia, v ktorom si jednotlivec osvojuje kultúru vlastnej spoločnosti a formuje sa ako sociálna bytosť i ako individuálna osobnosť. Plní 2 hlavné funkcie: (Sopóci, Búzik, 2006)

- jednotlivcom umožňuje stať sa spoločenskými bytosťami a individuálnymi osobnosťami, a tak plnohodnotnými členmi spoločnosti,
- spoločnosti zabezpečuje prežitie, a to odovzďávaním nahromadenej kultúry novým generáciám.

Človek sa prostredníctvom socializácie stáva plnohodnotnou ľudskou bytosťou. Osvojuje si poznatky, normy, hodnoty a ostatné prvky kultúry spoločnosti, v ktorej žije a prijíma zaužívané spôsoby správania atď. Proces socializácie je zároveň procesom utvárania osobnosti čiže utvárania a rozvíjania individuality človeka a jeho jedinečných vlastností a schopností. Tieto pravidlá socializácie tiež platia pre rómsku menšinu. U Rómov sa taktiež utvára osobnosť jedinca počas jeho života v spoločnosti, avšak v niektorých smeroch sa odlišuje. Z toho vyplýva, že socializačný proces je vlastný tak ako majoritnej spoločnosti, tak aj minoritnej spoločnosti. Všeobecne môžeme povedať, že socializácia je utváranie osobnosti, kde si jedinec osvojuje kultúru vlastnej spoločnosti. Je to celoživotný proces a zahŕňa v sebe 2 základné štádia: (Novotná, 2008)

- 1) **primárne** – uskutočňuje sa v období detstva a dospievania a rozhoduje o utváraní základov osobnosti jednotlivca. Charakterizuje ho teda asymetrický vzťah jednotlivca a spoločnosti, v ktorom dominuje proces učenia a výchovy jednotlivca. Všetky tieto skutočnosti zahŕňa anticipačná socializácia, ktorou rozumieme učenie a osvojovanie si hodnôt, noriem a vzorov správania sociálnej skupiny alebo spoločnosti, ktorej členom sa jednotlivec má stať, prípadne chce byť. Hlavným cieľom tejto fázy je pripraviť jednotlivca na plnohodnotný život v dospelosti;
- 2) **sekundárne** - prebieha v období dospelosti a môžeme ju rozdeliť na socializáciu v produktívnom veku a post produktívnom, teda v období pracovnej aktivity a staroby. Na jednej strane rozvíja a využíva nadobudnuté životné skúsenosti, vedomosti a schopnosti, na druhej strane prispôsobovanie sa novým situáciám, ktoré prináša život v spoločnosti. V priebehu tohto štádia môže dôjsť aj k resocializácii. Človek si osvojuje nové sociálne roly, hodnoty, normy a poznatky, prípadne sa aj odučí od starých, ktoré si pôvodne osvojil, ale časom sa stali spoločensky nevhodnými, prekonanými, pretože už nevyhovujú novým

podmienkam v spoločnosti, dosiahnutému stavu vedy a techniky a pod (Sopóci, Búzik, 2006).

2.6 Postavenie, funkcie a úlohy rodičov a detí v rómskej rodine

2.6.1 Úloha ženy – matky a muža – otca v rómskej rodine

Kým sa z dievčaťa stane matka a z chlapca otec, musia prejsť nevyhnutnými výchovnými etapami. Na riadnu výchovu dozerajú spočiatku rodičia a to až do doby, kedy dcéra opustí dom a nasleduje svojho muža do domu jeho rodičov. Tu preberá jej výchovu do svojich rúk svokra, ktorá z mladej nevesty vychováva ženu – matku. Učí ju variť, starať sa o domácnosť a rodinu. Úlohou svokry bolo doučiť nevestu to, čo sa doma od svojej matky nestihla naučiť a vštepiť jej zvyky a spôsoby novej rodiny. Od mladej nevesty sa nevyhnutne neočakávalo, že bude vedieť variť. Príprava jedla má totiž v tradičnej rómskej rodine svoje pravidlá, ktoré vyplývajú z predstavy o hygienickej a rituálne čistote. Status rodiny sa prejavoval v tom, čo jedla a ako jedlo pripravovala. Preto sa musela nevesta hneď od začiatku prispôbiť v príprave jedla rodine, do ktorej prišla bývať. Prístup k vareniu bol podľa všetkého dôvodom, prečo sa od mladej nevesty nevyžadovalo, aby vedela variť a prečo bolo úlohou svokry, aby svoju nevestu naučila variť podľa zvyklostí svojej rodiny.

Mladá nevesta stála v rodine svojho manžela na najnižšom stupni rodinnej hierarchie, a to z niekoľkých dôvodov. Jednak to bola žena, jednak bola mladá, ale hlavne bola cudzia, čo vyvolávalo nedôveru, obavy, podozrenie, prípadne agresiu. Preto boli „učňovské“ roky pre nevestu často veľmi tvrdé. Nezriedka na ňu presúvali svoje povinnosti i švagriné alebo muž, navyše sa starala aj o malé deti svojej svokry.

Táto príprava mala zaručiť, že nevesta obstojí ako matka a neskôr i ako svokra pre svoje budúce nevesty.

Menej častým javom bolo, že muž nasledoval ženu do domu jej rodičov. Väčšinou sa tak stávalo z týchto dôvodov – rodina manžela bola na tom sociálne horšie alebo muž bol sirota, čo nebolo v minulosti také zriedkavé. Mužovi, ktorý sa priženil do rodiny svojej ženy, sa vraví **pristašis**.

Prvý krok k založeniu rodiny je zasnubný ceremoniál. Po tomto akte sa z dievčaťa stáva žena a zároveň nevesta v rodine svojho muža.

Pokiaľ mladí bývajú u rodičov, gazdinou v domácnosti je svokra a hlavnou rodiny mužov otec. Rodina v takomto prípade funguje ako jeden celok – otec i syn musia všetky

zarobené peniaze odovzdávať matke pre chod spoločnej domácnosti. Tú istú povinnosť mala nevesta voči svokre, keď sa jej podarilo niečo získať od sedliakov. Nevesta začala byť považovaná za matku až keď sa jej narodili dve - tri deti. Vtedy sa obvykle mladí snažili osamostatniť.

Vybudovať si vlastný dom bolo úlohou muža. Pri budovaní mu pomáhali hlavne otec, jeho bratia i ženina rodina a aj ostatní Rómovia z osady. Odchodom zo svokrinho domu nevesta zavŕšila svoje „učňovské obdobie“ u svokry a zakladá si svoju domácnosť. Stáva sa z nej gazdiná. Úlohy v rodine boli presne rozdelené. Do vecí, o ktorých rozhodoval muž, žena nezasahovala a naopak.

Celá ťarcha starostlivosti o deti a o domácnosť spočívala prakticky na matke. Matka rozhodovala o všetkom, čo sa týkalo chodu domácnosti. Do jej právomoci spadali i ekonomický chod domácnosti. Zatiaľ čo jedlo chodili nakupovať v niektorých prípadoch rodičia spolu, nákup oblečenia pre všetkých členov rodiny bola čisto ženská záležitosť.

Voľakedy však muži zvyčajne nemali stálu prácu, a teda nemohli zaistiť rodinu pravidelným príjmom. Zodpovednosť za výživu rodiny preberal muž vtedy, keď sa naskytla príležitosť k zárobku, to znamená, keď nastal dopyt po jeho práci alebo službe. To sa týkalo hlavne kováčov a najlepších hudobníkov. Často vzhľadom k okrajovému postaveniu Rómov v majoritnej spoločnosti pracovali len v sezónnych prácach.

Muž mnohokrát zostal bez práce a zodpovednosť za zabezpečenie obživy prechádzala opäť na ženu, ale neprinieslo jej to najvyššiu autoritu, ktorú kedysi mala. Rodina potom žila z toho, čo priniesla žena zo svojej obvyklej obchôdzky po „gádzoch“. U usadlých „východoslovenských“ Rómov bol tento zvyk chodiť po dedinách najdôležitejšou činnosťou a povinnosťou rómskych žien mimo starostlivosť o domácnosť. Predstavovala poskytovanie rôznych služieb, ako vymetania pecí, zametanie dvorov, práce na poli a podobne, výmenou za základné potraviny. V prípade, že nebol dopyt po takýchto službách, bola žena odkázaná na žobranie.

Muž obvyčajne v domácnosti nepomáhal. V niektorých osadách však muži nevykonávali ani také práce, ktoré spadali do ich kompetencie a povinností, ako napríklad nosenie a rúbanie dreva. Za dobrého otca bol považovaný muž, ktorý zárobok neprepil a keď matka ochorela, alebo celý deň zháňala obživu, postaral sa o deti aj o domácnosť. Z niekoľkých výpovedí však vyplýva, že v minulosti niesli zodpovednosť za rodinu obaja rodičia rovnakou mierou. Hlavne v mestách v súčasnosti silnejú emancipačné tendencie Rómov i vplyv majoritnej spoločnosti, takže dnes nie je výnimkou, že muž žene v domácnosti pomáha. V niektorých rodinách varí i otec. Obvykle však mäsité pokrmy, múčne jedlá

pripravovali ženy. Matka niesla a dodnes nesie oveľa väčšiu zodpovednosť za rodinu než otec.

Rozhodujúce slovo v dome mal otec, pretože chlap je chlap a žena iba žena. Žena dávala aj navonok najavo svoje druhoradé postavenie tým, že kráčala vždy niekoľko krokov za mužom. V rómskych osadách, ale i u starších rómskych manželov žijúcich v mestách, sa tento zvyk dodržiava dodnes. U mladších rodín sa tento prejav podradenosti vytráca.

Ďalším prejavom pokory, ktorý žena mužovi preukazovala, bolo umývanie nôh. Ako vyplýva z niekoľkých výpovedí, prejavovala mu tým nielen úctu, ale i lásku a oddanosť.

Otec užíval väčšej úcty často i v prípade, že nebol považovaný za dobrého otca. Tento jav však nie je možné zovšeobecňovať, pretože muž, ktorý sa o rodinu nestaral, bol vystavený kritike ostatných členov komunity. Tí mu najrôznejšími spôsobmi dávali najavo svoje opovrhnutie. V prípade, že sa nepolepšil, mohol taký muž navždy stratiť autoritu a úctu rodiny i celej rómskej pospolitosti. Jedným z prejavov odsúdenia takéhoto muža je napríklad to, že mu zaťovia, prípadne iní mladší členovia rodiny, ktorí mu doposiaľ vykali a preukazovali úctu, začali tykať a oslovovali ho rómskym, niekedy i hanlivým menom.

Tento druh sociálnej kontroly sa týkal prakticky všetkých členov komunity. Matka, ktorej deti chodili špinavé, otrhané a hladné, bola vystavená ohováraniam ostatných žien a bola považovaná za zlú matku. Správanie sa ktorejkoľvek ženy bolo pod permanentnou kontrolou ostatných žien v osade. Žena sa preto musela prispôbiť vôli a tlaku verejnej mienky osady. Ak tak neurobila, hrozilo jej dokonca vyhodenie z osady späť k rodičom. Matkinou úlohou bolo zabezpečiť výchovu všetkých malých detí a dievčat. Už vo veku 6 – 7 rokov sa dievča muselo dokázať postarať o mladších súrodencov, o čistotu v dome a začínalo sa učiť i variť jednoduchšie jedlá. Matka si dcéry vychovávala jednak k tomu, aby jej pomáhali v domácnosti, a jednak k tomu, aby boli v 14 – 15 rokoch pripravené na vydaj, to znamená mimo iného i to, že museli vedieť, ako sa majú správať v dome svojich budúcich svokrovcov, čo si môžu dovoliť voči mužovi.

Matka taktiež dbala na to, aby sa jej deti vedeli správať na návšteve. Dávala im rady a poučovala ich, čo si môžu a čo nemôžu dovoliť, aby rodine neurobili hanbu. V tradičnej rómskej komunite, kde žila široká rodina v tesnom susedstve, na výchovu nedozerajú iba rodičia, ale všetci príbuzní, ktorí majú takmer také isté práva na výchovu ako rodičia. Táto sociokultúrna kontrola sa dnes v mestách vytráca, pretože rodiny nežijú pohromade, a to má za následok, že niektorí rodičia sú bez spoluúčasti a opory komunity často bezradní a svoje výchovné povinnosti v plnej miere nezvládajú.

Voľakedy rómske ženy neboli vedené k tomu, aby sa niečomu vyučili. Ich povinnosti sa obmedzovali na starostlivosť o rodinu, deti a do práce nikdy nechodili pravidelne. Pri toľkých deťoch to nebolo ani možné. V rómskych osadách to platí dodnes. O to ťažšie je postavenie dnešnej rómskej ženy v meste. I keď má viac detí, často je nútená chodiť do práce, pretože príjem manžela na život v meste nestačí. I v mestách totiž platí, že hlavnú zodpovednosť za rodinu nesie matka, lenže v meste zostáva na výchovu často sama. I to je jeden z dôvodov, prečo sa deti z rómskych rodín žijúcich v mestách ocitajú častejšie v detských domovoch. Veľmi zriedka sa však stávalo, že by rómska matka nechala svoje dieťa napospas osudu a opustila ho. Výnimočne sa to síce mohlo stať, čomu nasvedčujú i niektoré texty piesní o matke, ale v takom prípade ju príbuzní i ostatní členovia rómskej pospolitosti verejne odsudzovali. Fakt, že to urobila preto, že muž pil, bil ju a nestaral sa o rodinu, nebol nikdy poľahčujúcou okolnosťou.

Keď sa situácia v rodine manžela stala pre ženu neúnosná, riešila ju obvykle útekom k matke, ku svojej rodine. Ak už mala sama deti, brávala so sebou vždy najmenšie dieťa, to, ktoré ešte kojila. Ostatné deti nechávala doma a musel sa o ne postarať otec a jeho rodina. Žena takto opustila rodinu na niekoľko dní, niekedy však i na dva – tri týždne. Medzitým si mohol muž na vlastnej koži vyskúšať, koľko povinností musí žena denne zvládnuť a premýšľať o svojom jednaní. Zároveň bol vystavený rečiam, pretože útek jeho ženy sa medzi Rómami samozrejme pretriasal. Ak niečo Rómovia pretriasajú, môže z toho vzniknúť hanba a to nielen pre neho, ale aj pre celú jeho rodinu. Tomu sa rodina snažila vyhnúť. Preto si po nejakej dobe muž pre ženu prišiel alebo sa vrátila ona sama kvôli deťom, prípadne z popudu vlastnej rodiny. Pokiaľ bola mužova rodina silnejšia, rodičia ani bratia nevesty do sporov nezasahovali. Zväzok muža a ženy v rómskej spoločnosti, či už potvrdený oficiálne na úrade alebo v kostole, prípadne uzavretý iba podľa rómskej tradície, je v podstatne monogamný a celoživotný. Môže sa rozpadnúť jedine v prípade, že zostáva bezdetný. Vina za bezdetnosť sa dáva vždy žene, muž má právo ju v takomto prípade opustiť. Ak však deti mal a nestaral sa o ne, pretože mal milenku, rodina i celá komunita sa ho snažila presvedčiť, aby sa vrátil k žene a deťom. Kládla mu na srdce, že sa musí i on starať o výchovu, predovšetkým o výchovu synov.

Otec preberal výchovu chlapcov od ich piateho až šiesteho roku. Chlapci sa držali otca pri všetkých prácach okolo domu i mimo neho. Pomáhali otcovi zaobstarávať a rúbať drevo. Ak bol otec hudobník alebo kováč, zaučal ich do remesla. V hudobníckych rodinách chodili chlapci s otcom asi tak od dvanástich rokov hrať za peniaze, čím finančne

prispievali na chod domácnosti. Ak syn na niečo nemal talent, otec ho do toho nenútil. Snažil sa ho skôr naučiť to, čo mu viac sedelo.

Učenie však neprebiehalo tak, že by otec synovi niečo vysvetľoval. Chlapec sa učil tým, že otca pri práci sledoval a neskôr mu robil asistenta.

Trestanie chlapcov spadalo do kompetencia otca. Dievčatá mala právo trestať matka. K telesným trestom detí však rodičia pristupovali výnimočne – iba v prípade, že nezabralo dohovárание.

Keď sa otec priamo o výchovu dcér nestaral, záležalo mu na tom, aby sa slušne správali, aby nerobili hlúposti, aby boli bezúhonné, pretože hanba padala vždy na celú rodinu, ktorá niesla zodpovednosť za ich výchovu. Ak mal synov, poveroval dozorom nad dcérami najstaršieho z nich.

Otec obvykle dcéry netrestal ani nebil. Iba v prípade, že si matka nevedela rady, zasahoval do výchovy dcér i otec. Potrestanie otcovou rukou bolo pre dievča tým najväčším trestom a pohanou.

Otec mal rozhodujúce slovo i pri výbere nevesty alebo ženícha. I keď to bola záležitosť, do ktorej mohla zasahovať i matka, posledné slovo mal otec. Ak syn rodičov neposlúchol a vzal si dievča proti ich vôli, prichádzal sa kajať za matkou, ktorá mu vždy odpustila, keď sa mu manželstvo nakoniec nevydarilo. Na znamenie uzmierenia spolu plakali.

Matka bola pre deti tým najväčším zázemím, najväčšou istotou. Keď sa komukoľvek z detí čokoľvek nepríjemné stalo, vždy sa uchýľovali k matke. Najľahšie bolo vyjadriť ľútosť a bezradnosť slovami „*mamo miri, mamo!*“ a hneď bolo lepšie na duši. U matky našli vždy pochopenie, útechu a odpustenie. Tento vzťah k matke je najkrajšie vyjadrený v textoch piesní.

Každá rómska žena je zvyknutá, že ju muž občas udrie, pretože, ako vraví Elena Lacková: Muž bil a bije ženu často zo žiarlivosti. Žiarlivosť je taktiež chápaná ako prejav lásky. Muž, ktorý nežiarli, svoju ženu nemiluje. To isté platí o žene. Napriek tomu dáva žena často verejne najavo, akého má muža sukničkára. Muž je nato hrdý a žena tiež, pretože zo všetkých žien si vybral práve ju za svoju životnú družku. Nevera muža je viacmenej tolerovaná, ale nevera ženy je neospravedlňiteľná a neprijateľná. Pri akomkoľvek podozrení z nevery, musí žena mužovi prisahať. Ak sa jej nevera potvrdí, môže ju muž opustiť, a pokiaľ ju opustiť nechce, napríklad kvôli deťom, veľmi tvrdo ju potrestá bitím a niekedy i ostrihaním dohola. Ženu v takomto prípade nestrihá muž, ale príbuzní z mužovej rodiny, prípadne jej vlastní príbuzní, aby tak dali najavo, že sa od správania svojej dcéry

alebo sestry dištancujú, čím celá hanba padla iba na jej hlavu. Nevernú ženu odsudzuje celá komunita.

Žena si voľakedy, najmä na verejnosti, málokedy trúfla mužovi odporovať a nedaj bože – dokonca ho udrieť, pretože vedela, že by mu tým spôsobila takú hanbu, že by v mužskej spoločnosti stratil akýkoľvek rešpekt. Nebolo v záujme v rámci komunity ani v záujme ženy, aby svojmu mužovi spôsobila takúto hanbu, pretože v prípadoch, keď muž svoju ženu bil bezdôvodne, len tak zo zlosti, existovala akási ochrana zo strany komunity. Napríklad deti ostatných Rómov z osady sa takému mužovi posmievali a vyprovokovali ho do takej miery, že ich nazlostený naháňal po celej osade. Keď sa vrátil domov, hnev ho už prešiel a nechal ženu na pokoji.

Dôležitým kárnym prostriedkom bola pieseň zaspievaná pri spoločnej zábave. Niektorá z najlepších speváčok v osade predhodila mužovi v piesni jeho správanie sa. Kritizovaný muž sa zo zábavy odkradol so sklopenými očami. Niekedy mohol ochrániť matku pred bitím dospievajúci syn.

Rómske deti sú od malička vychovávané k samostatnosti a zodpovednosti za rodinu. Keď jeden z rodičov zomrie, väčšie deti sú schopné sa do určitej miery postarať o chod domácnosti i o mladších súrodencov. Väčšinou si však ovdovely otec hľadá novú ženu. Ako prvé prichádzajú do úvahy slobodné sestry zosnulej, hlavne kvôli deťom, pretože je tu predpoklad, že sestra matky sa bude k deťom správať ako k vlastným. Takéto riešenie sa považuje za optimálne.

Iba v prípade, že zosnulá žiadne slobodné sestry nemala, alebo taký zväzok nepripadal do úvahy z iných dôvodov, hľadala rodina vdovcovi ženu inde. I tentoraz mala hlavné slovo vo voľbe novej ženy rodina.

Ovdovelá matka sa skôr dokázala postarať o deti, než ovdovely otec. Preto nebývalo pravidlom, že sa znovu vydala.

Keď sa chcela znovu vydat', potrebovala k tomu súhlas rodiny a niekedy dokonca i súhlas svojho najstaršieho syna.

V prípade, že zomreli obaja rodičia, deti si brala do opatery babička. Rómska rodina nikdy nedávala z vlastného popudu osirotené deti do ústavov. Ak sa tak niekedy stalo, bolo to z iniciatívy sociálnych pracovníkov alebo školy. Pokiaľ už babička nežila, bolo povinnosťou ostatných členov rodiny, hlavne sestier zosnulej, ale podľa možností i iných členov rodiny, sa o deti postarať. Často sa o mladších súrodencov starajú súrodenci najstarší, najmä vtedy, ak už sami majú vlastnú rodinu.

Žena – matka začína požívať väčšiu úctu až keď má viac detí. Čím viac detí má, tým silnejšiu pozíciu zastáva.

Z nevesty sa tak stáva matka a s dospievaním najstaršieho syna, ktorý privedie do domu nevestu, priberá i úlohu svokry, čím sa rodinný kolobeh završuje.

Dnes je situácia hlavne v mestách trochu iná. V prípade neúplných rodín alebo u rodičov, ktorí vyrastali v detských domovoch, sa stáva, že rodičovstvo nezvládnu, pretože sami nemali možnosť vstrebať vzor otca a matky a hľadajú pomoc u štátnych inštitúcií. Napríklad, keď nie sú schopní držať pod kontrolou dospievajúceho syna a chcú sa vyhnúť problémom, ktoré s tým súvisia, dajú ho sami do ústavu, aby mu tam „napravili hlavu“.

Povedomie určitej normy príbuzenskej solidarity a vzájomnej zodpovednosti v rómskej rodine síce pretrváva, ale realita je trochu iná. Táto solidarita je dnes viac proklamovaná než dodržiavaná. Existuje ďaleko väčšia medzera medzi normou a realitou než v minulosti, ale i napriek tomu je toto povedomie dôležité, pretože pôsobí nato, aby ľudská pospolitosť hľadala v novej situácii nové spôsoby, ako túto myšlienku vzájomnej solidarity uskutočňovať (Edita Žlnayová a kol., str. 29-41).

2.6.2 Úloha najstaršieho syna v rómskej rodine

V rómskych rodinách vždy túžili mať čo najviac synov. S počtom mužských potomkov stúpala dôležitosť celej rodiny, pretože v rómskej spoločnosti bol muž vždy spoločensky nadradený žene. Zvyšovala sa tiež i fyzická sila rodiny, ktorá bola dôležitá pri bitkách a konfliktoch. Muži mali stále väčší predpoklad, že budú prinášať do rodiny peniaze. Tiež priviedol do rodiny aj nevestu. Rodina tak zbohatne o ďalšieho člena – novú pracovnú silu, o veno, ktoré nevesta od svojej rodiny niekedy dostane. Narodenie syna rodina vítala radostnejšie, lebo chlapec nemohol urobiť rodine takú hanbu ako dcéra.

Synovia, podobne ako otec a ostatní mužskí členovia rodiny, majú povinnosť vykonávať mužské práce, ako je stavba domu, zabezpečovanie a rúbanie dreva na kúrenie a podobne. Najstarší syn má medzi ostatnými súrodencami mimoriadne postavenie. Ako najstarší má predpoklady k tomu, aby bol silnejší, rozumnejší a skúsenejší.

Úlohu najstaršieho brata vo výnimočných prípadoch mohol prevziať aj jeden z mladších bratov, ak bol najstarší brat chorý, celkom neschopný, psychicky alebo inak labilný, ak bol v rodine neprítomný, alebo ho niektorý z mladších bratov svojou autoritou výrazne prevyšoval. Pokiaľ však nebol najstarší brat výrazne starší než ostatní, svoje postavenie si zachoval.

Tento najstarší syn už od svojho detstva pomáhal rodičom, hlavne pri výchove súrodencov. Dohliadal na nich, usmerňoval ich správanie, organizoval prácu, poskytoval im ochranu pri akomkoľvek napadnutí inými rómskymi alebo nerómskymi deťmi, zastupoval rodičov v ich neprítomnosti. Jeho úloha výrazne rástla vtedy, ak v pätnástich alebo v šestnástich rokoch vstúpil do sveta dospelých. Stalo sa tak tým, že ho otec po prvý krát vyzve, aby si s ním zasadol k spoločnému stolu. Potom sa už jeho úloha pri výchove súrodencov skoro vyrovná úlohe otca.

Najväčšiu zodpovednosť má za sestry, ktoré stráži, aby boli počestné. Počestnosť dievčat je dôležitá z niekoľkých dôvodov. Slobodná matka má spoločensky omnoho nižší status, a preto si ťažšie hľadá muža. Väčšinou sa musí uspokojiť s ekonomicky alebo sociálne menej výhodnou „partiou“. O nemanželské deti, sa musí postarať rodina dcéry a preto sú pre ňu záťažou. Počestnosť dievčat v rodine je spravidla strážená všetkými bratmi. Najstarší syn má v skutočnosti rovnaké právomoci, keď ide o výchovu mladších detí v rodine, ako majú rodičia. Smie im rozkazovať, zakazovať, v prípade neposlúchnutia i trestať. Má dôležité slovo aj pri výbere partnera pre svoju sestru. Toho jej tradične vyberajú rodičia, respektíve otec. Na rozdiel od nich ju však nemôže prinútiť, aby si vzala, koho nechce, nemôže sa v tejto otázke ani postaviť proti vôli rodičov. Vzťah bratov ku švagrom nebol a nie je úplne vyhranený a záväzný. Stávajú sa aj prípady, keď si najstarší syn zachová svoju rolu aj po tom, čo sa sestra vydá a má deti. Môže jej naďalej rozkazovať, prípadne ju trestať. Inokedy naopak brat svoju rolu vo vzťahu k sestre stráca v prospech jej muža. Veľmi často však podporuje mužovo správanie sa k sestre v záujme dobrých vzťahov v rodine. Hlavne v priamom kontakte ku švagrom býva zdržanlivejší. Prejavuje tak snahu vyvarovať sa akémukoľvek napätiu medzi rodou sestry a rodou jej muža.

V kontakte so švagrami záležalo tiež na pomere síl medzi rodinami. Ak bolo silnejšie príbuzenstvo švagrovo, potom si brat do rodiny svojej sestry netrúfol zasahovať. K sestriným deťom sa však správal rovnako ako ku svojím vlastným – rovnako ich vychováva a trestá.

Podobne ako ostatní súrodenci, poskytuje ochranu sestriným a bratovým deťom, a to i v prípade, ak hovoria alebo robia proti vôli rodičov. Mladší súrodenci často staršieho brata poslúchajú, rešpektujú a vážia si ho. Medzi súrodencami mohlo dôjsť aj k vzájomnému stráženiu alebo mohlo naopak dôjsť k sprisahaniu.

Najväčšiu autoritu však získa najstarší syn v prípade úmrtia jeho otca, vtedy sa stáva hlavou rodiny on. Tejto jeho autorite sa často podriaďuje aj matka. V takomto prípade rozhoduje i o tom, či sa matka môže znova vydať (Hana Šebková, str. 52-57).

2.6.3 Úloha najstaršej sestry v rómskej rodine

Funkcie najstaršej sestry nie sú tak jednoznačne definované ako úlohy najstaršieho brata a môžu byť v rôznych lokalitách dosť odlišné, i keď rozdielnosť nie je zásadná. Spočívajú skôr v miere a šírke kompetencií priznávaných najstaršej sestre. Pamäte, ktoré slúžili ako podklad k definovaniu a zhodnoteniu roly najstaršej sestry, sa zbierali od sedemdesiatych rokov až po súčasnosť medzi Rómami pochádzajúcimi prevažne z východného Slovenska. Výpovede sa vzťahujú hlavne k medzivojnovému obdobiu a k ére prvých dvoch povojnových dekád.

Isté zmeny v úlohe najstaršej sestry sú spôsobené sociálnymi podmienkami, ktoré pôsobili v čase asimilačnej politiky tradičnej rómskej rodiny.

Podobne ako u väčšiny iných populácií, je i u Rómov ako prvorodené dieťa a preferovaný chlapec. Chlapec bol uprednostňovaný hlavne preto, že sa mohol skôr a významnejšie podieľať na finančnom zaistení rodiny a vďaka svojím fyzickým predpokladom sa starať i o ich ochranu. Napriek tomu bola v rodine vítaná i prvorodená dcérka, a to hlavne matkami, pretože s ňou pribudla do domácnosti i budúca pestúnka a pomocnica.

K narodeniu ďalšieho dievčatka zaujímali Rómovia zmierlivý prístup. Pokiaľ v rade súrodencov nasledovali ďalšie sestry, mohol sa stať terčom posmechu muž, ale častejšie sa kládla vina matke.

Iba celkom výnimočne sa však stalo, že by muž opustil svoju ženu preto, že mu neporodila syna. Rodičia príchod vytúženého mužského potomka stále očakávali.

Pokiaľ nebola prvorodená dcéra ešte schopná samostatne pomáhať rodine a v príbuzenstve nebol nikto, kto by dohliadol na deti, bola matka nútená ju brať na obchôdzky za obživou so sebou.

Pre ženu – matku sa teda stalo takmer životnou nutnosťou preniesť značný diel povinností spojených so starostlivosťou o domácnosť a o malé deti na svoju najstaršiu dcéru. Najčastejšie k tomu dochádzalo keď dievča dosiahlo 8 – 9 rokov.

K pracovnej náplni najstaršej dcéry patrilo upratovanie, pranie, varenie, ale hlavne dohľad nad mladšími súrodencami. Zatiaľ čo nad mladšími bratmi mala iba dozor, mladšie sestry mohla i výchovne usmerňovať. Primárnymi znalosťami ju vybavila matka, dcéra ich potom v rámci zástupnej pozície uplatňovala ďalej.

Matka najstaršiu dcéru zaučila nielen pre bezprostrednú pomoc v rodine, ale pripravila ju zároveň i na vlastné poslanie manželky, matky a svokry, ktorá by svojou výchovou nemala zahanbiť rodičov. Šikovná a samostatná dcéra bola matkinou pýchou i vizitkou jej pedagogických a hlavne hospodárskych schopností.

Pokiaľ by dcéra neuspela v rodine svojho budúceho partnera, bola by jej matka na hanbu celej komunity. Obava z tejto hanby fungovala ako mocný korektor sociálneho chovania (Anna Žigová a kol., str. 60 – 71).

3. VONKAJŠIE A VNÚTORNÉ FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE RODINY NA SLOVENSKU

Sú to teda faktory, ktoré ovplyvňujú fungovanie rodín na Slovensku. Zo širšieho hľadiska ich môžeme rozdeliť na vonkajšie a vnútorné.

3.1 Vonkajšie faktory

Vonkajšie faktory sú faktory štátu, regiónu, mesta či obce, takisto tu patri aj legislatíva a samozrejme okolie, v ktorom žijeme. Tieto faktory sú prvé, ktoré ovplyvňujú fungovanie rodín v našej spoločnosti.

Môžeme tu zaradiť sociálne dávky, dávky v hmotnej núdzi, ale taktiež aj podmienky zamestnanosti rovnako majoritnej, ako aj minoritnej časti obyvateľstva.

Sociálne dávky upravuje zákon ako právne vzťahy pri posudzovaní hmotnej núdze občana a poskytovaní dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke, ktorých cieľom je spolu s jeho príjmami zabezpečiť základné životné podmienky a pomôcť v hmotnej núdzi s príspevom aktívnej účasti občana a fyzických osôb, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú (Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny).

Ďalším dosť dôležitým faktorom, ktorý ovplyvňuje fungovanie rodín na Slovensku, je aj nezamestnanosť. Údaj z decembra 2011 vypovedá o hodnote 13,59%, čo je porovnateľné s rokom 2004 - 13,65% a teda v období medzi rokmi 2004 - 2012 bolo toto percento nižšie (Štatistický úrad Slovenskej republiky) a situácia na trhu práce priaznivejšia.

Určitý prínos na týchto číslach majú aj občania národnostnej menšiny v štáte. Ale povedzme si, kto zamestná „cigána“? Bohužiaľ je situácia na Slovensku dosť zlá, pretože národnostná väčšina trpí obrovskými predsudkami. Avšak na hodnote týchto čísel má podiel aj momentálne stále pretrvávajúca globálna hospodárska kríza, ktorá pripravila o zamestnanie tisícky ľudí. S odstupom času sa už situácia pomaly normalizuje.

3.2 Vnútorné faktory

Vnútornými faktormi môžeme nazvať rôzne patologické javy, ktoré ovplyvňujú rodinu, ale taktiež aj členov našej rodiny, s ktorými sme v každodennej interakcii. V prípade rómskej rodiny je tých členov viac, pretože rómska rodina je počtom rozsiahlejšia ako rodina majoritnej spoločnosti. To je podľa názoru niektorých autorov lepšie pretože,

v momentálnej situácii, v ktorej sa nachádza nielen naša krajina ale celý svet, si rodina skôr dokáže pomôcť ak je spolu, ako keď je rozčlenená vo viacerých mestách, regiónoch poprípade krajinách.

Medzi závažné vnútorné faktory ovplyvňujúce fungovanie rodín patria aj mnohé patologické javy, ktoré sú už v našej spoločnosti dosť dlho udomácnené. Reč je o drogách, alkohole, gamblerstve, rozvodoch, domácom násilí, atď.

3.3 Výchovné štýly v rómskej rodine

Zo všeobecného hľadiska môžeme povedať, že je zrejme a myslím si, že mnohým aj jasné, že pyšný a hrdý otec sa bude zaoberať skôr výchovou svojho syna ako svojej dcéry. Nie vždy to však platí a niekedy sa to známe porekadlo „aký otec taký syn, aká matka taká Katka“ nedodržiava.

U matiek a dcér je už v útlom veku viditeľné oveľa väčšie puto. Matky majú iné výchovné postupy nielen ku synom ale hlavne k dcéram. Je to viditeľné v neskoršom veku, keď dievčatá prichádzajú do puberty a jediný s kým komunikujú, je matka.

Výchovné štýly v rodine môžeme vyjadriť ako to podstatné vo výchove, čo ovplyvňuje voľbu čiastkových výchovných prostriedkov a metód, ich množstvo a kvalitu. Spôsob výchovy zahŕňa upevnené postupy, techniky, stratégie správania a jednania, ale tiež názory na človeka, na dieťa, na výchovu, nech už sú explicitné alebo implicitné.

Existuje viacero hľadísk delenia štýlov podľa rôznych autorov. Kikušová a Kostrub (2003) vyčlenili tieto výchovné štýly:

- **Autoritatívny** – je zameraný na presadzovanie požiadaviek a potrieb rodiča voči požiadavkám a potrebám detí. Rodič uplatňuje svoju moc a formálnu autoritu bez akceptovania dieťaťa ako subjektu;
- **Liberálny** – akceptuje a uprednostňuje potreby a požiadavky dieťaťa pred požiadavkami a potrebami rodiča. Rodič uplatňuje voľný štýl pôsobenia bez výrazného kladenia požiadaviek na aktivitu a konanie dieťaťa a bez primeraného zaťažovania a zapájania dieťaťa do života rodiny;
- **Zanedbávajúci** – rodič neadekvátne zabezpečuje alebo vôbec nezabezpečuje potreby a požiadavky dieťaťa, vývin dieťaťa a jeho výchovu nepodporuje, je k nemu ľahostajný;

- **Demokratický** – zladuje požiadavky rodiča a dieťaťa, rešpektuje oba subjekty ako rovnocenných partnerov. Rodič akceptuje dieťa, jeho potreby, požiadavky a záujmy a pôsobí na neho prirodzenou autoritou;
- **Zhovieavý** – je prijímajúci, reagujúci a orientovaný na dieťa, od ktorého sa veľmi málo vyžaduje. Správanie sa dieťaťa – prevláda pozitívne, živé citové ladenie, dieťa je však nezrelé, neovláda svoje impulzy a nedokáže sa na seba spoľahnúť.

Hajná a Stránska (2003) vyčlenili tieto výchovné štýly:

- **Autoritatívne vzájomný výchovný štýl** je považovaný za najideálnejší pri výchove detí, pretože:
  - spája kontrolu a prijatie so zameraním na dieťa. Vyjadruje pôsobenie rodičov;
  - náročných a kontrolujúcich, ale zároveň láskavých a akceptujúcich.
- **Autoritársky výchovný štýl** je charakterizovaný pôsobením náročných, kontrolujúcich a zároveň odmietajúcich rodičov, ktorí nerešpektujú potreby a prania detí. Majú vytvorené štandardy, ktoré musia deti dodržiavať. Ich štýl výchovy vychováva deti, ktoré sú málo sebavedomé, málo zodpovedné, a slabé v motivácii;
- **Zhovieavý štýl** je charakteristický akceptujúcimi, na dieťa zameranými rodičmi, netrestajúcimi sa, ktorí ukladajú málo požiadaviek na deti, nechávajú väčšinu zodpovednosti – kontroly na ich vlastné aktivity. Je charakteristický nedôslednosťou v používaní pravidiel.

Výchovné štýly v rómskych rodinách využívali a využívajú autoritatívny a zanedbávajúci výchovný štýl. Prejavuje sa to hlavne zanedbávaním potrieb detí, kladenie dôrazu na fyzické potreby rodičov a rodín navzájom. Rodičia využívajú svoje deti na zaobstarávanie dreva, žobranie, drobné krádeže a zabúdajú na ich potreby a pocity. V rómskych rodinách vždy túžili mať čo najviac synov. S počtom mužských potomkov stúpala dôležitosť celej rodiny, pretože v rómskej spoločnosti bol muž vždy spoločenský nadradený žene. Zvyšovala sa tiež aj fyzická sila rodiny, ktorá bola dôležitá pri bitkách, konfliktoch a zabezpečovaní základných potrieb rodiny a komunity. Kým sa z dievčaťa stala matka, musela prejsť nevyhnutnými výchovnými etapami. Na riadnu výchovu dozerali spočiatku rodičia a to až do doby, kedy dcéra opustila dom a nasledovala svojho muža do domu jeho rodičov. Tu preberala jej výchovu svokra, ktorá z mladej nevesty vychovávala ženu. Učila ju variť, starať sa o domácnosť a rodinu. Úlohou svokry bolo

doučiť nevestu to, čo sa doma od svojej matky nestihla naučiť a vštepiť jej zvyky a spôsoby novej rodiny. Tieto výchovné štýly sa uplatňovali a v niektorých rodinách ešte stále uplatňujú. Je smutné, že v 21. storočí je stále zrejmé, že tieto deti sa následne stotožňujú s názormi a životným štýlom svojich rodičov a pojem „škola“ či „vzdelanie“, pre nich nedosahuje dostatočnú váhu. Deti sa sústreďujú hlavne na potreby rodičov, rodiny a komunity. Zabúdajú na svoje možnosti rozvíjania vlastnej osobnosti.

Každá rodina má svoje vlastné výchovné postupy a štýly. V tom je každá rodina odlišná a špecifická. Ak by to tak nebolo, boli by sme všetci rovnakí a to by nebolo dobré. Ľudia musia byť odlišní, aby sa mohli vzájomne dopĺňať.

Používanie týchto výchovných štýlov v rómskych rodinách je pre ich deti a ich následnú budúcnosť demotivujúce. Bohužiaľ realita je taká, že momentálny obraz rómskej rodiny žijúcej na Slovensku nedosahuje ani minimálnu úroveň bežnej rodiny.

4. DISKUSIA

Spracovaním témy „Rodové špecifiká vo výchove v rómskych rodinách“ sme poukázali na život, životnú situáciu, zvyky, obyčaje a špecifiká života rómskej komunity.

Na úvod by sme chceli poukázať na teoretické východiska, ktoré obsahuje táto práca. Na dôkladné oboznámenie sa s témou je potrebné venovať priestor aj definíciám, ktoré sú v práci použité ako napríklad rodina, jej koncepcia, charakteristika a vzťahy v rodine. Taktiež je potrebné uviesť, že pojem rodina sa dá chápať z rôznych hľadísk, z rôznych príbuzných vedných disciplín, akými sú sociálna antropológia, sociológia, pedagogika a psychológia.

Rodina je vo všeobecnej literatúre označovaná za základnú bunku spoločnosti. Bez rodiny a rodinného prostredia by neexistovala spoločnosť, spoločenské vzťahy a príbuzenstvo. Človek považuje rodinu za súčasť svojho života. V rodine žije, uspokojuje svoje citové potreby, učí sa komunikovať a socializovať. Je dôležitým spojovacím článkom, medzi jednotlivcom a spoločnosťou.

Mnoho autorov kladie otázku čo je to rodina? Myslíme si, že odpovede na túto otázku by sa v závislosti od každého odpovedajúceho zásadne odlišovali. Každý jednotlivec chápe túto otázku inak, každý má iné predstavy o tom, čo je rodina a aký má pre neho význam.

U mnohých autorov sa stretávame aj s pohľadmi iných vedných disciplín. Tieto sú podrobnejšie uvedené v prvej kapitole a následných podkapitolách práce.

Tak ako je rodina základnou bunkou spoločnosti, tak je potrebné venovať pozornosť aj spoločnosti samotnej. V spoločnosti žijeme, učíme sa, vychovávame sa, pociťujeme svoje pocity, prežívame svoje zážitky. Sme teda dôležitou časťou spoločnosti a preto tvoríme tzv. sociálny organizmus spoločnosti. Každý sociálny organizmus má v spoločnosti svoje postavenie, svoje normy, roly, svoj status, ktorý v danej spoločnosti zastáva a predovšetkým svoj socializačný proces čiže socializáciu. Formuje svoje myslenie, konanie, prežívanie a správanie sa. Socializácia prebieha v dvoch fázach a to primárnej a sekundárnej. Primárna sa uskutočňuje sa v období detstva a dospievania a rozhoduje o utváraní základov osobnosti jednotlivca. V sekundárnej fáze na jednej strane prebieha rozvíjanie sa jednotlivca a využíva nadobudnuté životné skúsenosti, vedomosti a schopnosti, na druhej strane sa jednotlivec prispôsobuje novým situáciám, ktoré prináša život v spoločnosti. V priebehu tohto štádia môže dôjsť aj k resocializácii.

Keďže pojem socializácia a rodina sa týka Rómov, tak je potrebné uviesť, že pre Rómov má rodina veľmi veľký význam. Tým nechceme povedať, že pre majoritu je rodina

menej cenná než pre minoritu. Chceme tým len povedať, že Rómovia pripisujú rodine väčšiu pozornosť a hlavne jej hodnotám. Keďže je dnes doba táka ako je, tak považujeme za potrebné uviesť, že problematiku Rómov a rómskych rodín málokto rieši. Rómska komunita v dnešnom ponímaní je veľkým tabu a každý kompetentný dáva „ruky preč“ od tejto témy. Je to komunita s bohatou históriou a v minulosti prekypovala množstvom remesiel a manuálnych zručností. „Cigáni“, ako ich kedysi nazývali, boli zo začiatku kočovníkmi. Kočovali po Európe a živili sa remeslami ako boli napríklad kováčstvo, košíkárstvo, drotárstvo, hudobníctvo, atď. Týmto si zarábali na živobytie. Už v tej dobe sa však vyskytovali drobné krádeže a podvody, ktorými sa neskôr táto kočovná komunita „preslávila“. Žili jednoduchý život kočovníkov a ich nároky neboli ničím prehnané. Neskôr sa však usadili a svoj pôvodný kočovný život poniektorí zanechali. Usadili sa a začali sa adaptovať v rámci okolitého prostredia. S odstupom času a zmenou životných priorít sa rómska komunita pretransformovala do aktuálnej podoby. Počas tohto procesu transformácie Rómovia prešli mnohými zmenami. Strata kočovného života a usadenie sa v Európe bola pre niektoré rodiny formou istoty. Avšak aj napriek tomu sa venovali svojim tradíciám a zvyklostiam, ktoré boli príznačné pre túto komunitu. V práci spomíname a poukazujeme na niektoré s týchto zvykov, akými napríklad sú: postavenie a rola otca v rodine, postavenie a povinnosti matky, dcéry a syna. Pre rómsku rodinu je príznačná mnohohodetnosť. Každý člen rodiny mal svoje povinnosti, ktorých plnenie bolo každodennou neodkladnou povinnosťou. Otec sa staral o to aby svojich synov naučil potrebné zručnosti týkajúce sa obhospodárenia domu a rodiny. Matkinou úlohou bolo naučiť dcéry domácim prácam, vareniu, upratovaniu a postaraniu sa o chod domácnosti. Ak sa niektorá z dcér vydala, túto úlohu prevzala jej svokra. Postarala sa o to aby sa nevesta dokázala postarať o muža a svoju budúcu rodinu.

Rómovia sú preslávení svojimi zvykmi a tradíciami. Pri svadbách, zásnubách či pohreboch môžeme hovoriť doslova o honosných udalostiach. U niektorých rodín prevažne v Českej Republike tieto zvyky ešte pretrvávajú. Svadby sú honosným „dielom“ rodín, na ktorých nie je núdza o kvalitný alkohol, cigarety. Jedlá pozostávajú z mnohých chodov a sú priam až preplnené rôznymi druhmi pečeného mäsa, rýb, príloh a zákuskov. Výkupné za nevestu sa pohybuje v horibilných sumách a takisto aj počas svadobnej zábavy sa skoro všetko točí okolo veľkých finančných súm.

Podobne je to aj na pohreboch, kde pozostalí odprevádzajú zosnulého na „druhý svet“ prevažne v zlatom zdobenej rakve, vystlanej drahým kvalitným čalúnením. Do truhly mu na cestu dávajú predmety, ktoré boli charakteristické pre jeho „pozemské bytie“ a na

„cestu“ mu rodiny dávajú peniaze, šperky a množstvo cenností, ktoré sa mu na „druhom svete“ zídu.

Avšak ako sme už spomínali, takýchto rodín, ktoré dodržiavajú tieto zvyklosti, je veľmi málo. Rómovia v dôsledku globalizácie „spohodlneli“ a upustili od svojich tradícií. Vonkajšie a vnútorné faktory, ktoré ovplyvňujú vyvíjanie a formovanie sa rodín, „prinútili“ rómsku rodinu vyformovať sa do štádia, kedy nepocit'uje potrebu dodržiavať svoje zvyky, zachovávať tradície svojich predkov, pracovať, vzdelávať svoje deti a uctievať tradičné hodnoty tak, ako majoritná časť populácie Slovenska.

Sociálny systém na Slovensku toto všetko umožnil. Rómovia alebo „cigáni“, ako ich označuje veľké percento populácie slovenského národa, využívajú to, čo štát dáva a ponúka. Žijú zo sociálnych dávok a výhod, ktoré sa im ponúkajú. Ich prioritou sa stalo plodenie detí a poberanie sociálnych dávok, ktoré im zabezpečia dostatok finančných prostriedkov. Veľa ľudí národnostnej väčšiny a hlavne obyvateľov miest, v ktorých Rómovia žijú v početnejších skupinách, sa pýta, prečo majú rómske rodiny a deti väčšie výhody ako oni? Prečo dostávajú v školách obedy za symbolické sumy, prečo dostávajú školské pomôcky zadarmo, prečo im štát prispieva len kvôli tomu, že rómske deti chodia do školy? Deti majoritnej populácie, ktoré sa chcú vzdelávať a dosahujú výborne výsledky v školách nedostanú nič. Je tu predpoklad, že deti „bielych“ alebo „gádžov“ budú študovať ďalej na stredných a vysokých školách a budú špecializovanými odborníkmi v rôznych oblastiach.

Momentálna situácia, ktorá ponúka obraz života Rómov, prevažne na východnom Slovensku, vypovedá jasne o tom, že Rómovia sa stávajú čoraz viac neprispôsobivými obyvateľmi a predstavujú pre mnoho ľudí hrozbu. Vieme, že nemôžeme všetkých Rómov „hádzat' do jedného vreca“, že sú aj „biele rodiny“, ktoré žijú horšie ako oni. Takáto je však realita. Myslíme si, že pokiaľ nedôjde k zmene sociálnych zákonov, tak o chvíľu budeme hovoriť o minorite (národnostnej menšine) o nás, momentálnej majorite (národnostnej väčšine).

ZÁVER

Cieľom bakalárskej práce bolo poukázať na život, životnú situáciu, zvyky, obyčaje a tradície rómskej rodiny. Samozrejme, ak chceme hovoriť o rodine a hlavne o rómskej rodine, tak potrebujeme najprv získať poznatky o rodine samotnej, o jej funkciách, zložkách a pod. Rodina je širokospektrálny pojem, ku ktorému sa vyjadriло už množstvo autorov. Ich názory sú v niečom spoločné a v niečom odlišné. Je to prirodzené, pretože pohľady na rodinu a problematiku rodiny môžeme charakterizovať z rôznych hľadísk a rôznych vedných disciplín.

Tak, ako je všeobecne známe, že rodina je základom spoločnosti, tak je aj spoločnosť veľmi dôležitou témou, ktorá stojí za povšimnutie. V spoločnosti žije každý človek a každý človek je súčasťou spoločnosti. To je vzájomná interakcia, ktorú nemožno zmeniť. Človek ako entita sa do spoločnosti narodí a následne v nej zotráva celý život. Vzdeláva sa, nadobúda skúsenosti, formuje svoju osobnosť, prežíva množstvo pozitívnych aj negatívnych zážitkov. Žije svoj život podľa určitých sociálnych noriem, čiže podľa určitých pravidiel, ktoré regulujú vzťahy v spoločnosti a spôsob správania sa jednotlivcov. V procese socializácie si osvojuje kultúru svojej spoločnosti a formuje sa ako sociálna a individuálna osobnosť. Ak hovoríme o rómskej rodine, tak musíme uviesť, že tieto normy, roly a postoje sa týkajú aj jej.

Tak ako každá rodina, aj rómska rodina ma svoje hodnoty. Tie sú v niektorých smeroch odlišné od hodnôt ostatných rodín majoritnej spoločnosti. Takisto u jej členov prebieha socializácia a formovanie sa osobnosti, avšak inou intenzitou a iným smerom ako u väčšiny populácie. Rómovia majú vlastné tradície, zvyky a obyčaje ktoré sú pre nich dôležité. Uznávajú svoje hodnoty, ktoré sú pre nás neprípustné a nelogické. Musíme však brať do úvahy to, že majú inú mentalitu a svoje vlastne zmýšľanie. Nemôžeme niekoho odsúdiť len preto, že je iný alebo má iné názory. Podstatné je nájsť určitý kompromis a naučiť sa žiť spoločne na jednom území, bez akýchkoľvek problémov a zbytočných konfliktov.

Táto práca má teoretický charakter a jej cieľom bolo priblíženie a opísanie života a kultúry Rómov. V dôsledku neaktuálnosti informačných zdrojov a knižných publikácií sme čerpali z výrazne starších zdrojov, ktoré sa nemusia momentálne zakladať na aktuálnych pravdivých skutočnostiach. Považovali sme však za dôležité, aby boli tieto teoretické poznatky uvedené a doplnili sme ich o vlastné názory a postrehy. Keďže v momentálnom období je otázka rómskej problematiky na prvých priečkach, dovolili sme si popísať

aktuálnu situáciu na Slovensku z pohľadu verejnosti. Situácia na Slovensku, ako ju vidia, ľudia nie je veľmi prívetivá. Začína sa prejavovanie rasizmu a rasovej neznášanlivosti navzájom.

Rómska problematika je témou, ktorá sa bude ešte veľmi dlho riešiť. Nie je to len chyba Rómov, ale aj zlé fungovanie sociálnych zákonov a absurdný sociálny systém. Vina je na oboch stranách, rovnako na strane štátu aj na strane rómskych rodín. Z nášho pohľadu je to však úplne normálne, pretože len hlúpy človek by nevyužil to, čo mu niekto ponúka bez vynaloženia akejkoľvek námahy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

Použitá literatúra:

Knihy / Monografie

BUDILOVÁ, L. – JAKOUBEK, M. 2007. *Cikánská rodina a příbuzenství*. Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, 2007. 115 s. ISBN 978-80-87025-11-6

DANIEL, J. 2005. *Prehľad všeobecnej psychológie*. Enigma, 2005. ISBN 808-913-205-7

JAKOUBEK, M. 2008. *Romové a Cikáni – neznámi i známi*. Leda Praha, 2008. ISBN 978-807-335-11-9

KLEIN, V. – FABIÁNOVÁ, V. 2007. *Aktuálne trendy v sociálno-edukačnej práci s rómskymi žiakmi*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, 2007. 141 s. ISBN 978-80-8094-119-2

KOLÁŘOVÁ, M. 2009. *Protest proti globalizaci - Gender a feministická kritika*. Slon, 2009. ISBN 978-80-86429-96-0

KOLDÍNSKA, K. 2010. *Gender a sociální právo. Rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech*. C H. Beck, 2010. ISBN 978-807-400-343-1

NOVOTNÁ, E. 2008. *Základy sociologie*. Grada, 2008. ISBN 802-472-396-9

SOPÓCI, J. – BÚZIK, B. 2006. *Základy sociologie*. SPN - Mladé letá, 2006. ISBN 80-10-00917-2

VEREŠOVÁ, M. a kol. *Psychológia*. Osveta, 2007. ISBN 808-063-239-1

ZELINKOVÁ, O. 2011. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0044-4

Kapitola z knihy

CHALUPOVÁ, A. - SUCHOŽOVÁ, E. - USTOHALOVÁ, T.: Hľadáme možnosti rodiny a školy. In: Roma Education fund - Rómsky vzdelávací fond. Prešov : Metodicko - pedagogické centrum v Prešove, 2007. 1. vydanie. 60 s. ISBN 978-80-8045-467-8.

Článok v elektronických časopisoch

HUBSCHMANNOVÁ, M. 1996. Romano Džaniben – III – [online]. [cit. 2010-1-06].

Dostupné na internete:

< <http://www.dpspke.vssvalzbety.sk/docs/voo.pdf>

ŽLNAYOVÁ, E. 1996. Romano Džaniben – III – [online]. [cit. 2010-1-06]. Dostupné na internete:

< <http://www.dpspke.vssvalzbety.sk/docs/voo.pdf>

ŠEBKOVÁ, H. 1996. Romano Džaniben – III – [online]. [cit. 2010-1-06]. Dostupné na internete:

< <http://www.dpspke.vssvalzbety.sk/docs/voo.pdf>

ŽIGOVÁ, A. 1996. Romano Džaniben – III – [online]. [cit. 2010-1-06]. Dostupné na internete:

< <http://www.dpspke.vssvalzbety.sk/docs/voo.pdf>

LÁZNIČKOVÁ, I. 1996. O Roma, Tradice a současnost [online]. [cit. 2010-1-06].

Dostupné na internete:

< <http://www.dpspke.vssvalzbety.sk/docs/voo.pdf>.

Článok z internetu bez uvedenia autora

Podľa splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity musíme povedať nie aj násiliu v rómskych rodinách [on line]. Dostupné na internete:

< <http://www.government.gov.sk/5200/podla-splnomocnenca-vlady-slovenskej-republiky-pre-romske-komunity-musime-povedat-nie-aj-nasilium-v-romskych-rodinach.php>

Gender (rod) z Wikipédie, slobodnej encyklopédie [on line]. Dostupné na internete:

< http://sk.wikipedia.org/wiki/Gender_%28rod%29

Glosár rodovej terminológie [on line]. Dostupné na internete:

< <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=118>

Glosár rodovej terminológie [on line]. Dostupné na internete:

< <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=115>

Normy, nariadenia, smernice

Zákona NR SR č. 36/2005 z 19. januára 2005 čl. I. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (Zákon o rodine).